

הרשות לתכנון

ופיתוח החקלאות

ההתיישבות

והכפר

האם יש מקום במגמות של יתרון לגודל לקיומו של המשק המשפחתי?!

השולחן העגול ה-34 למרחב הכפרי

22.12.22

ד"ר רותי פרום אריכא, מנהלת הרשות לתכנון

1

2

3

4

5

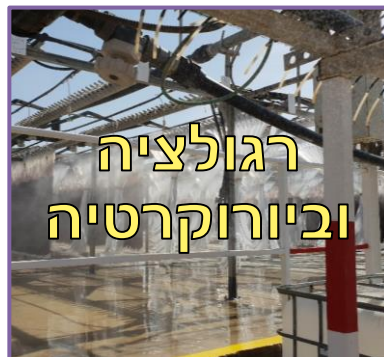
6

7

8

9

10

שמירה על קרקע חקלאית

הייצור החקלאי מקומו במרחב הכפרי בישראל
והוא מהווה חלק מהותי ממנו.

גם אם גודל השטח החקלאי איננו משתנה
מהותית לאורך זמן, מצופה ממנו כי יאפשר עלייה
בכמות התוצרת החקלאית לאורך זמן.

סקירת פעולות התכנון בשנים האחרונות מאז
החלה פעילות הותמ"ל מעידה על מגמה מדאיגה.*
הקרקע החקלאית הולכת ונגססת על ידי הרחבת
יישובים, 'זחילה' עירונית, תשתיות לאומיות
ואחרות, שינויי גבולות מוניציפאליים וכד'.

* אמויאל רענן ותירוש יוחאי, מאי 2017, השפעת תכניות הותמ"ל על קרקע חקלאית, הרשות לתכנון משרד החקלאות ופיתוח הכפר

אתגרים ודילמות

- מה משמעות החקלאות לביטחון המזון? למדינת ישראל?
- האם נכון להגדיר אזורי 'עדיפות' לחקלאות?
- מה מעמדה / עתידה של קרקע חקלאית?
- קרקע המספקת תוצרת חקלאית טרייה ואיכותית?
- איך נתעדף שטחים חקלאיים יצרניים ביחס לשטחים רגילים / ערכיים סביבתיים ואקולוגיים?!
- קרקע חקלאית בשטחים פתוחים? במסדרונות אקולוגיים?
- קרקע צמודה לאזורי פיתוח עירוניים צומחים?
- מיהו 'חקלאי'? משק משפחתי או שיתופי או מגדל פרטי?**
- האם ישוב חקלאי כפרי מחויב לפתח חקלאות?**
- מהו צביון כפרי? ותרבות כפרית?**

שמירה על הזיקה בין ההתיישבות לבין החקלאות

ערכי ההתיישבות, החקלאות והמרחב הכפרי היו למורשת מובילה בחברה הישראלית המתחדשת.

מורשת זו כוללת את ההתיישבות כמו את החקלאות ובעיקר את הקישור ביניהם.

המציאות המשתנה לאורך השנים האחרונות בחברה, בכלכלה ובסביבה משקפת שינויים משמעותיים בהתיישבות, בחקלאות ובכפר הישראלי.

לאור שינויים אלה, שמירת הזיקה בין הישוב הכפרי לבין חקלאות ישראל מהווה אתגר משמעותי בחברה הישראלית ובמדיניות התכנון והפיתוח של החברה, הכלכלה והמרחב.

אתגרים ודילמות

- האם יש מקום למשק משפחתי במציאות כלכלית תחרותית בעלת יתרון לגודל?
- האם יש אפשרות לגישור על הפער בשיתופי פעולה בין משקים קטנים?
- כיצד לעודד ולהצמיח דור המשך של חקלאים?
- מהי התיישבות חקלאית מתאימה ורלבנטית למציאות העכשווית?
- כיצד לקדם חקלאות חכמה המקדמת יזמות, טכנולוגיה, חדשנות וכלכלה?
- האם וכיצד לפעול למיתוג החקלאות, גם בקרב כלל האוכלוסייה, עירונית וכפרית?

האוכלוסייה במרחב הכפרי

נען – שבועות, אתר התנועה הקיבוצית

לְאֹרֶךְ הַשָּׁנִים הַלְכָה מְדִינַת יִשְׂרָאֵל וְהִפְכָה לְמְדִינָה עִירוֹנִית, וְכִיּוֹם כִּ90% מְאוֹכְלוֹסִייתָהּ מִתְגוֹרְרִים בְּעָרִים.

גַּם הַהִתְיַשְּׁבוֹת הַכִּפְרִית שִׁינְתָה כִּיּוֹן לְצִמְיָחָה דְמוֹגְרָפִית וְקוֹלְטָת בְּנִים וְתוֹשְׁבִים בְּקֶרְבָּהּ.

בְּהִתְיַשְּׁבוֹת הַכִּפְרִית פּוֹטְנְצִיָּאל שֶׁל כ־160,000 יַחִידוֹת דִּיּוֹר שְׁנִיתָן לְמִמֶּשׁ בְּשָׁנִים הַקְּרוֹבוֹת.*

אַחַד הָאֲתֵגְרִים הַמּוֹבִילִים טִמּוֹן בְּמִגְמָה זֹו וּמֵאֲפֹשֶׁר לְשֹׂאֹף לְשִׁיעוֹר תוֹשְׁבֵי הַמִּרְחָב הַכִּפְרִי בְּאוֹכְלוֹסִיָּיָה שֶׁל 10% לְפָחוֹת.

* פוטנציאל יחידות הדיור ביישובים הכפריים, 2019, הרשות לתכנון, משרד החקלאות ופיתוח הכפר

אתגרים ודילמות

- האמנם נדרש להציב יעד צמיחה השומר על שיעור האוכלוסייה הכפרית באוכלוסייה?
- האם צמיחה בכל מחיר? גם במחיר פגיעה בצביון הכפרי?
- האם צמיחה מהירה תתאים ליישוב כפרי? האם יש מקום להגביל קצב גידול או לאפשר ליישוב לקבוע את עתידו?
- האם יעד לשמירת שיעור של 10% בקצב הגידול החזוי לשנת 2050 הינו יעד ריאלי?

פיתוח למגורים ביישובים כפריים צריך לייצר איזונים ובהם שמירת צביונו של היישוב הכפרי, אפשרויות שונות של קצב הגידול והתחדשות פיזית וקהילתית.

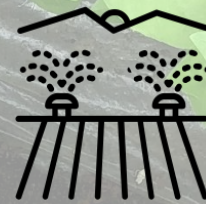
הגדרת חקלאות ישראל

ביוטכנולוגיה

בעלי חיים

השקיה ומים

הגנת הצומח

רובוטיקה
ומיכון

סנסורים
ומערכות עסקיות

חקלאות ימית
ואצות

מהי חקלאות?

ביצוע פעולות לייצור ולאספקת תוצרי החקלאות או שירותים באמצעות:

- שימוש במתקנים, בטכנולוגיות ובמשאבים המשמשים לייצור המוצרים;
- שירותים לטיפול במחלות בעלי חיים ונגעים בצמחים;
- טיפול בפסולת חקלאית או בפגרי בעלי חיים.

ביצוע פעילות חקלאית משולבת בפעילויות משלימות ובכלל זה:

- עיבוד ראשוני של תוצרת חקלאית;
- ריפוי וטיפול באמצעות בעלי חיים לרבות לימודי רכיבה;
- הצלת בעלי חיים והתנסות בגידולם;
- שירותי תיירות כפרית וחינוכית ושימור מורשת המבוססת על פעילות חקלאית;

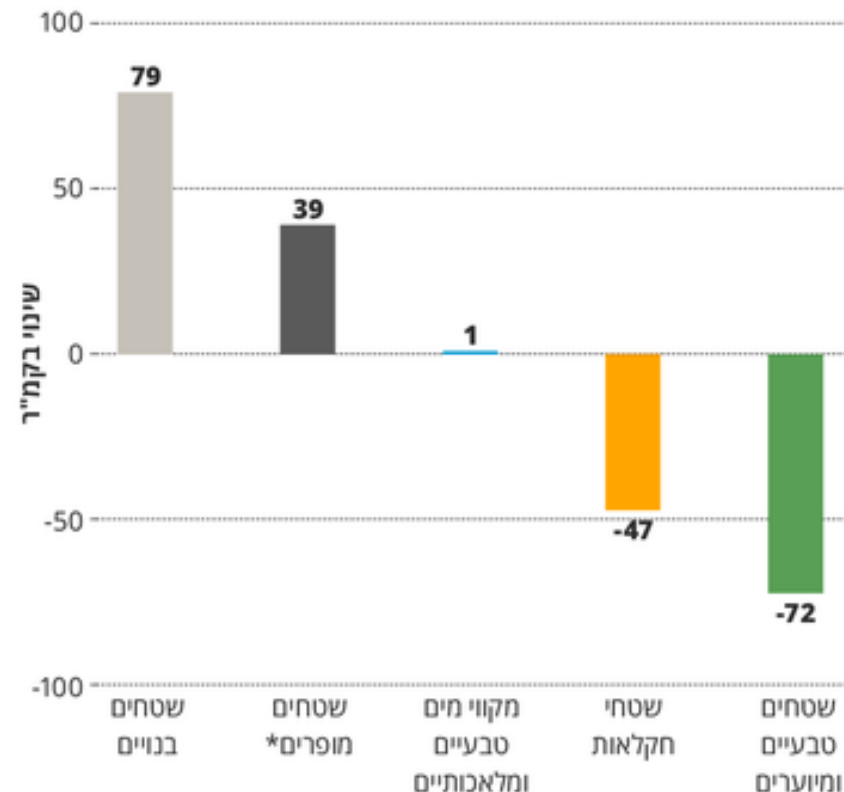
"חקלאות" – ביצוע פעולות המבוססות על טיפול ופיתוח של מחזור ביולוגי של צמח או בעל חיים, או שלב במחזור ובכלל זה:

- עיבוד קרקע, או של ניהול משק חי או צומח לרבות גידול ורטיקלי, מצע מנותק והידרופוני;
- ייעור, מרעה, מדגה, גידול חרקים ואורגניזמים אחרים, גידול אצות, פטריות, חומר ריבוי וסיבים;
- מחקר ופיתוח תהליכי ייצור;
- יישום חומרים משפרי גידול, דישון, הדברה, האבקה של תוצרת חקלאית;
- גיזום, קטיף ואיסוף תוצרת חקלאית;
- טיפול, אחסון, מיון, אריזת התוצרת החקלאית;
- עיבוד ראשוני של תוצרת חקלאית מקומית, שאיננו מתועש;
- שיווק ומכירה ישירה של תוצרי החקלאות.

הפיחות הזוחל בשטח החקלאי בישראל

בנייה בשטחים הפתוחים

- כרסום מתמשך בשטחים החקלאיים, בעיקר באזור המרכז - לטובת פיתוח.
- קצב הבנייה על שטחים חקלאיים מוערך בכ-12,000* דונם בשנה.
- קצב הכרסום יגבר כדי לענות על החלטת הממשלה לבניית 1.5 מיליון יח"ד בפועל עד שנת 2040:
- חלק קטן יחסית ב"פינוי בינוי"
- הרוב יבנה על גבי שטחים פתוחים – בעיקר שטחים חקלאיים
- הכשרת שטחים לחקלאות – נדרשים כ-5,500* ד' בשנה.

*ע"פ דוח המארג 2022 לשנים 2017-2020

מקור: דוח המארג - התוכנית הלאומית להערכת משאבי הטבע בישראל, נכון לשנים 2017-2020, בקמ"ר

*מחצבות, עבודות עפר, שדות סולאריים, בסיסי צה"ל, תשתיות תחבורה, שטחים הכלואים במחלפים

מעקב שטח מאושר למתקנים סולאריים, 8.11.22

הרשות לתכנון
ופיתוח החקלאות
ההתיישבות
והכפר

תכניות לאנרגיה סולארית - מעקב שטח מאושר למתקנים קרקעיים

בהתאם להחלטת המועצה הארצית לתכנון ולבנייה, נובמבר 2020

התמקדות לפי מספר תוכנית
ללא בחירה

התמקדות לפי שם תוכנית
ללא בחירה

- מקרא**
- 01.11.2020 מאושרות לפני
 - 01.11.2020 מאושרות אחרי
 - 01.11.2020 מאושרות אחרי
 - תכניות בהליך - לאחר הפקדה
 - תכניות בהליך - לפני הפקדה
 - תכניות בהליך - פרסום 76-77-78
 - תכניות בהליך - פרסום 76-77-78

סה"כ שטח במ"ר למתקנים פוטו-וולטאים

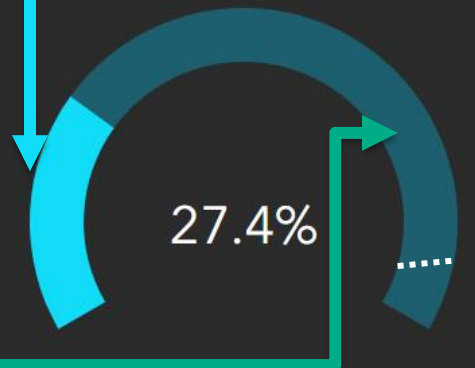
01/11/2020 תכניות מאושרות אחרי
5,489,001

01/11/2020 תכניות מאושרות לפני
48,019,280

תכניות בהליך - לאחר הפקדה
8,169,546
*ללא תכניות שפורסמו לפי סעיף 76-77-78

תכניות בהליך - טרם הופקדו
1,838,416
*ללא תכניות שפורסמו לפי סעיף 76-77-78

אחוז השטח המאושר למתקנים קרקעיים נכון להיום מתוך מכסת השטח (20,000,000 מ"ר) שהוקצתה ע"י המועצה הארצית לתכנון ולבנייה

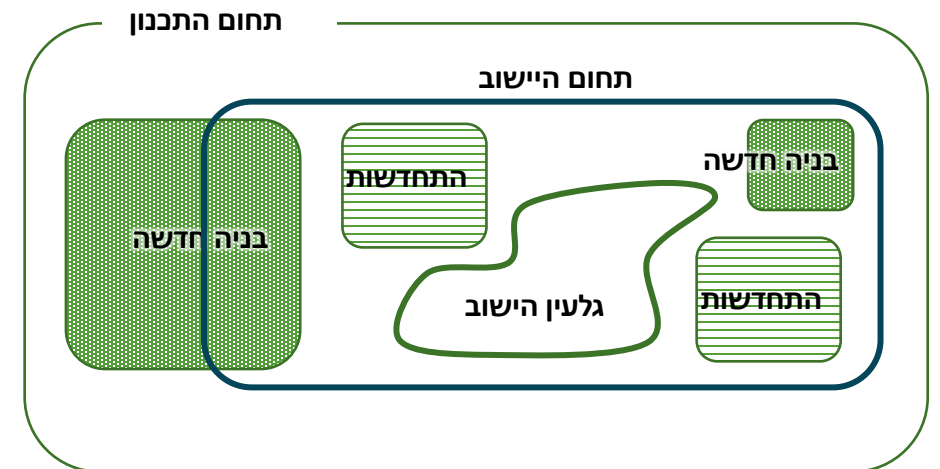
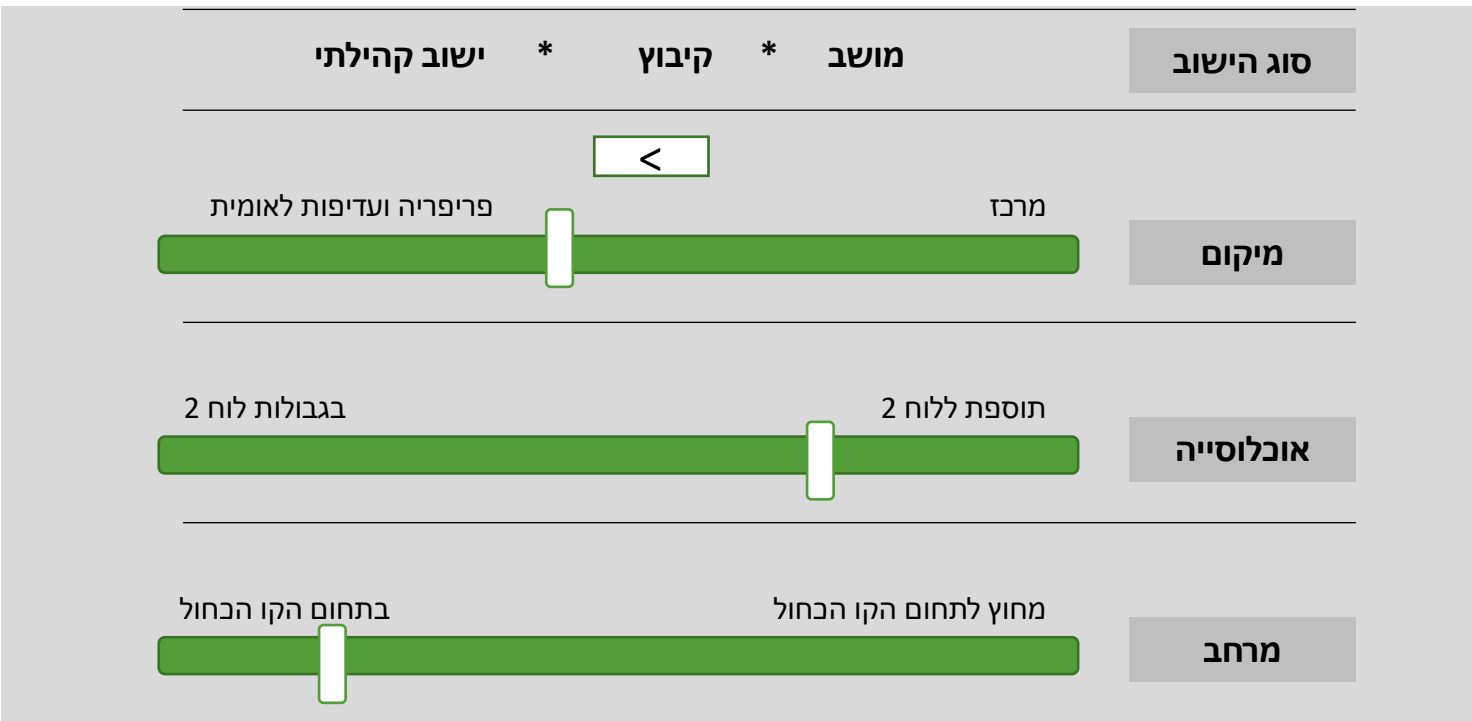
דונם הינו 1,000 מ"ר*

ספירה של תוכניות

בהליך - טרם הופקדו	בהליך - לאחר הפקדה	מאושרות לפני 01/11/2020	מאושרות אחרי 01/11/2020
16	37	115	39

- DNA, מורפולוגיה, ערכים ותבנית הישוב – הם המקור להגדרת עקרונות עיצוב ותכנון מרחבי השימור, ההתחדשות והחדש בישוב
- כל ישוב שונה ממשנהו – ולכן יש מקום לתת לישוב לעצב את דפוסי צמיחתו העתידיים – במסגרת העקרונות המוגדרים
- חדשנות – מודל 'חכם' – רב ממדי ובו זמנית פשוט לניהול ולתכנון
- מגוון - תוצג צפיפות ממוצעת – על מנת לאפשר מגוון דפוסי מגורים. יוגדרו טווחים על מנת לאפשר גמישות

מדדי הצפיפות יקבעו לפי סוג היישוב ושלושה משתני ליבה

- תחום התכנון – תחום היישוב בתמ"מ
- תחום היישוב – שטח המחנה / קו כחול של תכנית מפורטת

הרשות לתכנון
ופיתוח החקלאות
ההתיישבות
והכפר

אגרו וולטאי דו שימוש של ייצור מזון ואנרגיה מתחדשת

תרומה פוטנציאלית לחקלאות

אופטימיזציה של גידול ש"ייהנה" מתנאי הצללה ויתמודד עם תנאי מזג האויר.

גיוס הון להשקעות ותרומה כלכלית לחקלאי.

תרומה משמעותית להשגת יעדי האנרגיה המתחדשת באמצעות דו-שימוש.

ניצול השטח באופן מיטבי.

הפסקת השימוש במתקנים קרקעיים על חשבון קרקע חקלאית מעובדת.

חיסכון במים, יעילות טכנולוגית.

אתגרים

אתגרי תפעול ואחזקה של ריסוס, גיזום, השקיה, חריש וכו' בשל גובה וצפיפות הקונסטרוקציה

הקטנת התפוקה ליחידת שטח. ירידה ברווחיות בשל הצללה ועמודים בשטח.

הבטחת הגידול החקלאי באופן מיטבי לטווח ארוך. הבטחת הקשר בין החקלאי לחברה.

הקטנת פגיעה בתנובה החקלאית ובאיכות התוצרת. מדידת תנובה, אינדיקטורים להצלחה והצבת תנאי סף.

כדי להתמודד עם האתגרים נחוצים מחקר, מעקב ומדידה במתקני החלוץ

איך שומרים על קרקע חקלאית המעובדת במתקני APV?

"מקלות וגזרים" – סנקציות ותמריצים

"ידע והדרכה" – הדרכת החקלאים בדבר ממשקי העבודה ושמירה על איכות הקרקע והגידולים במתקנים

"חקלאות מיטבית" –

☀ הבטחת חקלאות ראויה מחייבת מעקב, דיווח ובקרה שוטפים

☀ קביעת יעדים לצורך מבחני תפוקה (ביומסה) / הכנסה

☀ הבחנה בין ירידה נקודתית בתפוקה החקלאית לעומת ירידה מתמשכת או אף נטישת העיבוד החקלאי

☀ שאיפה לעיבוד חקלאי מיטבי ואיכותי ושימוש בטכנולוגיה הניתנת לשילוב במתקן הסולרי

אסטרטגיה וחדשנות במרחב הכפרי

העוצמה שבעבודה משותפת וחשיבה מגוונת, רב-תחומית
מול אתגרים גדולים

שיתופי פעולה

התחדשות כפרית

צמיחה כלכלית

שיתוף
הפעולה

04

הצמיחה
הכלכלית

03

ההתחדשות
הכפרית

02

הצביון
והזהות

01

מענה למתח המהותי בין הרצון להשתמש בשטחים הרבים של המרחב הכפרי לדיור ולהרחבת יישובים וערים, לבין השאיפה לשמירת צביון המרחב הכפרי כמבוסס על חקלאות ויישובים כפריים.

מה יסוד צביון הישוב הכפרי וזהותו? הקהילה? העיסוק בחקלאות? שילוב גורמים?

הצמיחה הדמוגרפית של היישובים הכפריים עד לשנת
המאה להקמתה של מדינת ישראל, צפויה להיגזר מקצב
גידול האוכלוסייה הכללית בישראל.

היישובים הכפריים צריכים לתת מענה לגידול הצפוי בכל
היבטיו ובכלל זה ליצור דגמי תכנון חדשים המותאמים
לשינויים הקיימים והעתידיים ביישובים הכפריים על פי
קצב התפתחותם.

הצמיחה הכלכלית

03

צורך באיזון בין התבססות הצמיחה הכלכלית של המרחב על החקלאות (לרבות מתחומים משיקים), לבין עידוד יזמות וצמיחה מבוססת על תחומים נוספים.

יישום שיתופי פעולה שיובילו לצמיחה כלכלית, בהתבסס על מודלים מוצלחים בארץ ובעולם.

המרחב הכפרי נכלל בתחומי האחריות ופעילויות של משרדי ממשלה רבים, אשר יצרו תוכניות פעולה בתחומים כלכליים, חברתיים, שירותים ממשלתיים, פיתוח אזורי ועוד. יישום תכניות אלה תלוי במידה רבה בשיתוף פעולה אזורי, מרחבי וממשלתי.

בנוסף, יש עניין ביצירת תפיסת שיתוף פעולה בין עיר לכפר, והעמקת השת"פ בין שחקנים במגזר הראשון, השני והשלישי.

מטרות העל לתכנית

1 שימור ופיתוח הזהות והקהילה הכפרית על גווניה ורבדיה, לצד תהליכי ההתחדשות ופיתוח הישוב באופן מותאם ועדכני הצופה פני עתיד.

2 צמיחה כלכלית מרחבית, התואמת זהות כפרית ומבוססת על אקו-סיסטם של חדשנות ויזמות, אשר משרתת את האינטרסים הלאומיים של ישראל, ואף עונה על צרכים ואינטרסים גלובליים, ובכך מגשימה את יעודה ההתיישבותי. הצמיחה הכלכלית מעודדת את הגידול במספר התושבים במרחב הכפרי ואיכותם, מאפשרת מרקם חיים מיטבי, כשבמרכז אפשרויות תעסוקה איכותיות ומגוונות.

3 יצירת שגשוג, באמצעות שיתוף פעולה אזורי, בין כלל גורמי המרחב, באמצעות תכנון, פיתוח וניהול משותפים, באופן מתכלל ומעורב, לעבר מטרות משותפות, שתכליתן העיקרי, למצות את הנכסים האזוריים ואת הפוטנציאל הגלום בהם ובכל אחד ממרכיבי האזור, ולהפכם למנועי צמיחה כלכליים, חברתיים וקהילתיים לרווחת כל תושבי האזור.

תמ"א 5/35

רלוונטי למשק
המשפחתי

- התכנון המתגבש מוסכם עקרונית, גודל ישוב כפרי 5,000 נפש
- שמירה על שיעור אוכלוסיית המגזר הכפרי בכלל אוכלוסיית ישראל
- אין לראות בגדלי הישובים מספר סף לתכנון. אין חובה להגיע לקיבוצי המקסימאלי
- דיוק סיווג הישובים ובחינת ההגבלות בטבעת הקרובה במפת מנהל התכנון
- תכניות ללא פריצת קו כחול – בסמכות מקומית

אגרו - וולטאי

רלוונטי למשק
המשפחתי

- קידום תמ"א מחקרית לצד תכניות מפורטות (לרבות סולארי על חקלאות ועל גדרות)
- ייעוד קרקע "חקלאי עם הנחיות מיוחדות" (ולא ייעוד קרקע חקלאית ומתקני הנדסיים)
- מהלך המחקרים ישפיע על דרישות המשרד לגבי שיעור הכיסוי ונטיעת נוספים. אין גובה מינ' וכדומה
- מעבר מתכנון של מתקנים קרקעיים לתכנון בדו שימוש אגרו-ובי-אי בלבד (מעט חריגים)

יזמות כפרית

רלוונטי למשק
המשפחתי

- יש לאפשר לחקלאים מגוון תעסוקות נלוות ומשלימות, לצד החקלאות
- איננו מזהים תחרות בערים סמוכות ככל שנצמדים לתחום כפרית בייחוד
- יצירת אפשרויות סטטוטוריות גם במרכז הארץ

ותמ"ל ותכנית אסטרטגית

רלוונטי למשק
המשפחתי

- איום על קרקע חקלאית ועל בטחון המזון
- תכנון מנות גדולות על משבצות חקלאיות
- מיצוי עתודות בתוך הערים

תודה רבה

